

איך נלמד מתמר שישליך אדם עצמו לכבשן האש ולא ילבין חברו

בבבא מציעא [נט, א] מבואר שממה שתמר לא אמרה שנתעברה מיהודה נלמד שנוח לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים.

והקשה הבנין ציון [ח"ב סימן קעב] הרי תמר ידעה שהאמת היא שלא חייבת מיתה, ונמצא שיהודה הוא רודף, וקיימא לן בסנהדרין [עג, א] שמצילין את הנרדף בנפשו של הרודף, וא"כ ודאי שהותר לה להכלימו כדי להציל נפשה.

ונראה לומר שכיון שיהודה פסק לפי דין תורה, אין לו דין רודף, ולא הותר לתמר להציל נפשה.

בענין שבועה בנקיטת חפץ של מילה

בפרשת ויחי נאמר [בראשית מז, כט] שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים.

והקשה הפרי יצחק [ח"ב סימן ל] הרי יעקב נולד מהול כדאיתא באבות דרבי נתן [פ"ב משנה ה], וא"כ מדוע הניח ידו תחת ירכי הרי אינו חפץ של מצוה.

ונראה ליישב לפי מה שכתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע [סימן קפג] שכל רגע ורגע שהא מהול מקיים מצוה, והוכיח כן ממה שדוד המלך שמח בבית המרחץ כשנזכר שיש עליו מצות מילה [מנחות מג, ב], ומוכח שכל רגע מקיים מצות מילה משום שיש מצוה שיהיה מהול. והבית הלוי [ח"ב סימן מז] האריך ג"כ שיש במילה שתי מצוות, מצות מעשה המילה, מצוה שיהיה מהול. ולכן אע"פ שיעקב נולד מהול ולא קיים את מצות מעשה המילה, אבל הוא קיים כל רגע את המצוה שהוא מהול, ולכן מילתו היתה חפצא של מצוה.

ואאמו"ר שליט"א יישב שעצם הדבר שנולד מהול יש בו חשיבות כדי שלא יהיה ערל אפילו רגע אחד כי מאוסה היא הערלה. ומרגע הוולדו לא עיכב את קרבן הפסח ואכילת תרומה. וגם לפי השיטה [שבת קלה, א] שצריך להטיף דם ברית למי שנולד מהול, זהו משום חשש ערלה כבושה. אבל ביעקב אבינו שהתורה העידה עליו שנולד מהול וזהו כדי לשבח מעלתו, מסתבר שלא היה בו שום צד של ערלה. וכשם שהשבועה בנקיטת חפץ של מצוה היא מעלה, כן גם הנולד מהול יש בו מעלה, שהרי התורה משבחת אותו על כך, והיה כמו אדם הראשון לפני החטא שהיה חפץ של מצוה לקיום פריה ורביה.

שבועת יוסף ליעקב אבינו

הקשה בספר פנים יפות [בראשית מז, לא] איך חלה שבועת יוסף ליעקב שיקברנו בארץ ישראל, הרי יעקב כבר צוהו על זה, ויוסף התחייב לעשות כן משום מצות כיבוד אב, והרי זה שבועה לקיים את המצוה. ואמנם בנדרים [ח, א] מבואר שנשבעים לקיים את המצוה, אך שם למדו כן מפסוק בתהלים, ומדוע לא למדוהו משבועת יוסף.

ונראה ליישב שאמנם לפני מתן תורה לא היו חייבים במצוות, מכל מקום שבועה היתה גם קודם מתן תורה וכמבואר במשנה למלך [הלכות מלכים פ"י ה"ז]. ולכן מה שנשבע יוסף ליעקב אבינו זו לא שבועה לקיים את המצוה, כיון שלפני מתן תורה לא היה חייב עדיין במצות כיבוד אב, ואילו השבועה כבר חלה אף לפני מתן תורה. ואפילו לפי מה שכתב היד אברהם [יו"ד סימן רמט ס"א] שכן נח מצווה במצוות שכליות כגון בכיבוד אב, אך יתכן ששבועה לקיים את המצוה לא חלה רק משום שמושבע כבר מהר סיני כלשון הגמרא במכות [כב, א], ולפני מתן תורה לא היו מושבעים מהר סיני על כיבוד אב.

ויתן עוד לומר שאם אדם לא יכול לקיים מצוה בלי שבועה תחול השבועה. וכיון שיעקב ירא שמא לא יוכל יוסף לקוברו בלי שבועה, משום שפרעה ימנע ממנו, לכן השביעו, כיון שהשבועה תחול אם לא יוכל לקוברו בלי השבועה.

שאלה

בין מנחה לערבית מזה כעשרים שנה זכינו לשמוע שיעור מעניין, מפי מגיד שיעור שמאד נהנינו מהדברי תורה שלו, לפני מספר שנים המגיד שיעור קיבל אירוע מוחי, וזה גרם לו להתדרדרות, וכבר אינו חד ומרוכז כבעבר.

פעם השיעור היה מועבר בחיות ובריתחא דאורייתא, וכחיום הוא מקריא את השיעור מתוך הכתב, ואי אפשר לשאול שאלות בשיעור, כי זה מוציא אותו מריכוז, והעיקר ששיעור שבעבר היה אומרו בחמש עד עשר דקות, כחיום זה 'נמרח' על פני כשלושים דקות. כמו כן דיבורו אינו רהוט ואינו מובן כל כך.

אנו בהתלבטות מאד גדולה, מה לעשות, מצד אחד אי אפשר לומר לו להפסיק את השיעור ולהביא מגיד שיעור אחר, א. כי יש לו קביעות, ב. זה עלול להזיק לבריאות, ואנו חוששים מדיני נפשות, ג. הכרת הטוב על השנים הטובות שהיה מוסר לנו שיעור טוב.

אבל מאידך, כחיום אין לנו שום תועלת מהשיעור, ואנו מפסידים דברי תורה בזמן הזה.

שאלתנו היא, האם להמשיך כך, או לעשות מעשה, ולהביא מגיד שיעור אחר, למרות כל מה שכרוך בזה?

תשובה

מעיקר הדין אפשר להביא מגיד שיעור אחר, אבל בכל זאת נראה שזה לא ראוי, ויעשו את העצה שנתן מו"ז זצ"ל לפתוח שיעור נוסף בבית מדרש סמוך.

מקורות ונימוקים

מעשה בתלמיד חכם שארגן שיעור תורני, והתאספו מסביבו קהל של עשרות איש ששמו בצמא את דבריו. לקראת החגים נסע להוריו הגרים בחו"ל, והביא ממלא מקום שיאמר את השיעור במקומו. לאחר החגים, כששב לארץ ישראל, נגשו אליו חלק מתלמידיו ואמרו לו: רבינו, תודה רבה לך עבור השיעורים היפים שמסרת לנו, ותודה רבה נוספת על המגיד שיעור שהבאת לנו כממלא מקום. ונודה לך אם תשאיר את הממלא מקום בקביעות. המגיד שיעור המחליף, בא ושאל, האם מותר לו להמשיך למסור את השיעור למרות שהביאוהו רק כממלא מקום?

הצעת את השאלה לפני מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל והשיב לי: אי אפשר לסלק את הראשון ולהביא במקומו את השני, משום שנאמר בשו"ע (או"ח סימן נג סעיף כה) שאין מסלקין חזן מאומנותו, אלא אם כן נמצא בו פסול. וכתוב שם במשנ"ב (ס"ק עג) שהוא הדין לכל התמנות, יעו"ש. [וכעין זה כתב בספר "לקט הקמח החדש" (סימן נג עמוד נד): "חזן שהחזיק במשרתו כמה שנים, וחלה, והוצרך לעקור דירתו לכפר ולעסוק ברפואות כמה שנים, ובתוך כך שימש חזן אחר במקומו, וכעת שב הראשון לאיתנו, חוזר הראשון למשרתו"].

ולכך אי אפשר לפטר את מגיד השיעור הראשון, אבל ניתן לארגן שיעור נוסף בסמוך לאותו מקום, ושם ילמד מגיד השיעור השני, וכל הרוצים לבוא וללמוד תורה ממנו יבואו וילמדו, ואינם חייבים ללמוד תורה מפי הראשון.

והנה בעניננו אין זה ממש דומה לשאלה הנ"ל, כי שם המגיד שיעור שפתח את השיעור מוסר את השיעור כמקודם, אלא שמצאו אחר טוב יותר, ולכן אי אפשר להכריחו לעזוב, ואין למגיד שיעור למסור שיעור במקומו. אבל בעניננו לכאורה היה אפשר לפטר את המגיד שיעור הראשון, כי כבר אינו יכול לבצע את תפקידו כראוי, ולמרות שאמרו בברכות (דף ח ע"ב) הזהירו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות בארון. היינו שצריכים לכבדו, אבל לא לתת לו להמשיך לומר שיעור, שבגלל זה הלומדים מפסידים שיעור.

ויעוין בשבט מוסר (פרק לד) שכתב, וכמה מהשבח והגדולה לש"ץ שהזקין ותש כחו ונשתנה קולו, שהוא בעצמו יאמר לקהל למנות אחר תחתיו, כי זהו עדות גמורה ומודעה רבה שכל השנים שירתו היה לשם שמים, הרי עכשיו שרואה שאינו הגון למלאכה הוא עצמו מבקש למנות אחר שראוי למלאכה, וכמה משובח ומעולה הוא לפני המקום והדבר בהפכו.

אמנם אם המגיד שיעור אינו מבין להתפטר מעצמו, בכל זאת נראה שאין לעשות מעשה לפטרו, אבל אפשר לעשות את העצה שנתן מו"ז זצ"ל לפתוח שיעור נוסף בבית מדרש סמוך, והלומדים יעברו לשם, ולא יעשו זאת בבת אחת כדי שלא ירגיש, וכבר ימצאו לו תירוץ כל אחד למה החסיר, עד שימעטו הלומדים, והמגיד שיעור מעצמו יפסיק לומר את השיעור.